

УДК 002.1-028.27:004.77](477)(031)

Наталія Черниш,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри видавничої справи і редагування
Української академії друкарства

Українські електронні енциклопедії як складова національного інформаційного простору

Викладено відомості про наповнення інтернет-мережі українськими електронними енциклопедичними виданнями — як онлайн-виданнями, так і цифровими копіями й електронними версіями друкованих праць. Запропоновано класифікацію електронних енциклопедичних ресурсів, яка поєднує загальні критерії типологічного поділу енциклопедій та особливості електронної форми. Проаналізовано тематико-типологічні риси популярних українських електронних енциклопедій та сформульовано пропозиції щодо удосконалення їхньої структури, поліпшення контенту, ширшого використання мультимедіа.

Ключові слова: мережеві енциклопедичні ресурси, електронна енциклопедія, електронна версія друкованого видання, класифікація електронних енциклопедій.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві постійно з'являються нові засоби і форми поширення довідкових відомостей, які дають змогу швидко, без технічних затримок опрацювати й надавати споживачеві великий обсяг фактичного матеріалу. На жаль, у друкованих енциклопедичних працях доволі складно оперативно висвітлювати ті непоодинокі нові явища, котрі майже щодня спостерігаємо в суспільно-політичному, культурному, економічному житті, вносити важливі та необхідні зміни у зміст довідника (у статистичні відомості, бібліографію тощо). Зрештою, випуск друкованих енциклопедій, які ретельно готують численні авторські й висококваліфіковані науково-редакційні колективи, на належному рівні культури та поліграфічного виконання (з використанням якісних матеріальних ресурсів), вимагає, по-перше, значних організаційних і науково-методичних зусиль, по-друге, тривалого часу, і, по-третє, неабияких фінансових витрат.

Саме тому в різних країнах світу останнім десятиліттям ХХ ст. розпочався бурхливий процес створення електронних енциклопедій, як мультимедійних аналогів друкованих видань, так і самостійних праць на CD, DVD чи мережевих версій. Останні, що фактично є прообразом інтегрованих інформаційних систем майбутнього, доступні он-лайн і необмежені в обсягах та видах інформації, нині суттєво переважають. Помітна тенденція до якісного удосконалення мережевих енциклопедій не лише з технічного боку (зокрема, щодо прискорення та зручності пошуку відомостей за гіпертекстовими посиланнями або уміщення цифрових звукових чи відеофрагментів, анімаційних вставок і елементів віртуальної реальності), а й з погляду контенту — науково достовірних, точних, апробованих фактів.

В Україні доволі швидко запозичили досвід зарубіжних колег щодо створення електронних енциклопедій. Так, якщо процес переходу енциклопедичних видань в електронний формат остаточно відбувся в 1993 р. (саме тоді створено відому енциклопедію "Енкарта" — продукт фірми "Майкрософт"), то українська "Веб-енциклопедія Києва" (одна з перших) стала доступною для всіх зацікавлених через п'ять

років. Нині пріоритетність розвитку електронних енциклопедій не викликає жодних сумнівів і перебуває в центрі уваги фахівців інформаційних технологій та різних галузей знань, які здатні створити й запропонувати суспільству якісний український продукт, що з повним правом претендував би на звання енциклопедії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми становлення та подальшого розвитку сучасних електронних інформаційних ресурсів неодноразово привертали увагу дослідників, що засвідчують, зокрема, ґрунтовні публікації В. Теремка [7], Т. Киричок [5], Г. Боряка та Г. Папакіна [1]. Особливо цінними є наукові праці Т. Добко [3], В. Смоля та Г. Боряка [6], в яких на основі новітніх відомостей розглянуто як загальні проблеми наповнення інтернет-мережі електронними енциклопедичними виданнями (не лише онлайн-виданнями, а й цифровими копіями та електронними версіями випущених у світ друкованих енциклопедій), так і нові виклики, пов'язані з просуванням енциклопедичних продуктів широкого тематичного спектра.

Мета статті — на основі дослідження сучасних українських електронних енциклопедій розробити таку класифікацію означених ресурсів, яка б врахувала реалії електронного середовища; охарактеризувати тематико-типологічні особливості як онлайн-енциклопедичних продуктів, так і електронних версій друкованих довідників, що, на нашу думку, сприятиме створенню порталу української енциклопедистики — інтегрованого ресурсу відомостей про електронні енциклопедії різного типологічного та тематичного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У чинному ДСТУ 7157:2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості" наведено чітке визначення поняття "електронне видання" (це електронний документ або сукупність електронних документів, які пройшли редакційно-видавниче опрацювання, мають вихідні відомості й призначені для розповсюдження у незмінному вигляді [4, с. 2]). У стандарті навіть виокремлено за цільовим призначенням довідкове електронне видання, однак не подано жодних відомостей про електронні енциклопедії (або ж електронні енциклопедичні видання).

Сучасна дефініція поняття "електронна енциклопедія" може бути сформульована як синтез понять "електронне видання" та "енциклопедія" (загальне визначення енциклопедії див. у [2]): електронна енциклопедія — це електронне довідкове видання, яке містить відомості з однієї, кількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей із можливим залученням таких елементів мультимедіа, як зображення, анімація, аудіо- та відеоматеріали, а також має зручну (спрощену) систему пошуку й дає змогу переходити від однієї статті до іншої за допомогою гіперпосилань у тексті, розміщена на електронному носії інформації або в мережі Інтернет. У цьому визначенні враховано як загальні типологічні ознаки енциклопедії (зокрема, наголошено, що вона містить відомості з однієї, кількох чи всіх галузей знань, викладені у вигляді статей, має зручну систему пошуку інформації), так і особливості її матеріального втілення (наприклад, зазначено, що в електронній енциклопедії наявні гіперпосилання в тексті, й вона може бути розміщена або на електронному носії інформації або в мережі Інтернет).

Без сумніву, критерії типологічного поділу, які використовуються для друкованих енциклопедій, не можна повною мірою застосовувати для класифікації аналогічних електронних видань. Однак, зауважимо, певні з них є доречними (читацьке призначення, характер інформації, структура праці тощо), адже в електронному виданні змін зазнала передусім матеріальна конструкція енциклопедії, а не її суть. Тому доцільно лише доповнити та конкретизувати типологічний поділ [8], не змінюючи його принципово. Отже, класифікація електронних енциклопедій передбачає наявність таких критеріїв:

1. За цільовим призначенням енциклопедії поділяють на: наукові — мають на меті задовольнити інформаційні потреби спеціалістів, надавши матеріали, що відзначаються глибиною презентації будь-якої галузі знань чи практичної діяльності (наприклад, "Українська гірнична енциклопедія"); науково-популярні — призначені для широкого кола читачів і висвітлюють будь-яку галузь знань досить повно й різнобічно, однак з чітким урахуванням читацьких інтересів ("Енциклопедія лікарських рослин"); популярні — уміщують переважно загальні відомості, необхідні насамперед у повсякденному житті або для організації дозвілля ("Енциклопедія пам'яток України"). Для класифікації друкованих енциклопедій, власне, застосовані ті самі критерії.

2. Читацька адреса електронних енциклопедій широка. По-перше, це фаховий читач, спеціаліст певної або суміжних галузей знань, який звертається за довідкою, необхідною у його науковій чи практичній діяльності (для нього призначені "Економічна енциклопедія", "Фармацевтична енциклопедія" та ін.). По-друге, масова аудиторія користувачів Інтернету, що цікавиться різноманітними за тематикою довідковими матеріалами, які охоплюють усі без винятку галузі знань або практичної діяльності (саме для них — українська "Вікіпедія"). І, нарешті, дитячий читач. Нині навіть учні початкової школи володіють комп'ютерною технікою, а тому мають змогу користуватися відомостями електронних "Всеукраїнської великої енциклопедії тварин" або "Всеукраїнської великої енциклопедії рослин".

3. Для електронних енциклопедій цілком прийнятною є класифікація за характером інформації, яку використовують для друкованих видань означеного типу: універсальні, галузеві, спеціалізовані та регіональні, а також їх різновиди. Як зазначалося, трансформації відбулися в матеріальній конструкції енциклопедій (власне, якщо порівнювати друковані видання з електронними), однак суть праці, зміст довідкових відомостей не змінилися. Сучасні мережеві довідкові видання різноманітні. Якщо "Енцикло-

педія сучасної України" чи українська "Вікіпедія" належать до універсальних, "Економічна енциклопедія", "Лінгвістична енциклопедія", "АгроСаєнс", "Енциклопедія політичної думки" — до галузевих, а "Фармацевтична енциклопедія" чи "Українська гірнична енциклопедія" — до підгалузевих, то інші види енциклопедій за характером інформації здебільшого представлено одним електронним продуктом. Це, зокрема, тематична енциклопедія "Українці в Сполученому Королівстві", в якій зібрано відомості про українську діаспору у Великій Британії, численні регіональні праці ("Веб-енциклопедія Києва", "Енциклопедія Днепропетровська", "Кам'янець і Кам'янецьчина: від А до Я", "Одессика: енциклопедія об Одессе", "Николаевская область"), персональна "Енциклопедія Михайла Грушевського" (хоча подібні видання присвячено і Т. Шевченку, І. Франку, Лесі Українці, однак значний обсяг літературно-художніх творів, що увійшли до їх складу, не дає підстав чітко класифікувати такі електронні ресурси як власне енциклопедії). Оскільки чисельність користувачів комп'ютерної техніки в Україні постійно збільшується, потреба в електронних довідкових виданнях, різних за змістом і тематикою (зокрема, й в енциклопедіях), зростає. Отже, саме різноманітні за характером інформації електронні енциклопедії матимуть найближчим часом пріоритетне значення для розробників такого продукту.

4. За структурою (розміщенням матеріалу) між друкованими та електронними енциклопедіями немає відмінностей, адже останні також побудовано за алфавітним ("Фармацевтична енциклопедія"), систематичним ("АгроСаєнс", "Енциклопедія Михайла Грушевського") або ж алфавітно-систематичним принципом ("Українці в Сполученому Королівстві").

Інші критерії типологічного поділу електронних енциклопедій — специфічні, суттєво відмінні від тих, що використовуються для класифікації друкованих праць аналогічного призначення.

5. Електронні енциклопедії поділяються за наявністю друкованого аналога чи версії: одні мають такий аналог (наприклад, "Енциклопедія політичної думки" чи "Енциклопедія сучасної України"), інші — ні (зокрема, українська "Вікіпедія", "Українська гірнична енциклопедія").

6. Важливою характеристикою електронних праць слугує також мультимедійність — наявність в їхньому змісті зображень, аудіо- та відеоматеріалів (так, у "Фармацевтичній енциклопедії" чимало зображень, а до складу "Веб-енциклопедії Києва", окрім зображень, входить також і анімація).

7. Обсяг електронних енциклопедій визначають за кількістю (числом) довідкових статей. Інші одиниці вимірювання (наприклад, кількість знаків чи томів) не використовують з огляду на особливості матеріального втілення електронного видання. Наприклад, обсяг універсальної української "Вікіпедії" нині становить майже 552 000, а галузевої енциклопедії "АгроСаєнс" — понад 4000 статей.

8. Формати електронних енциклопедій — це суто технічна характеристика. Вони можуть бути мережевими (наприклад, HTML — стандартна мова розмітки гіпертекстових документів — веб-сторінок в Інтернеті) або ж немережевими (PDF, DjVu чи, приміром, FB2 — формат електронних книг у вигляді XML-документів). У сучасних умовах формати електронних видань загалом та енциклопедій зокрема постійно удосконалюються та змінюються, тому класифікація за цією ознакою не є остаточною.

Таким чином, хоча сучасні нормативні документи, зокрема, ДСТУ 7157:2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості", не наводять визначення електронної енциклопедії, синтез

понять "електронне видання" та "енциклопедія" дають змогу сформулювати її дефініцію, яка об'єднує як типологічні ознаки власне енциклопедій (передусім характеризує змістові особливості праці, її структуру, наголошує на зручності пошуку довідкових відомостей), так і специфіку матеріального втілення (наприклад те, що такі видання можуть бути розміщені на електронному носії інформації або в мережі Інтернет). Класифікація електронних енциклопедій так само зорієнтована на врахування загальних критеріїв типологічного поділу (йдеться про цільове призначення, читацьку адресу, характер інформації, структуру праці) та особливостей електронних видань (наявність друкованого аналога, включення до змісту зображень, аудіо- чи відеоматеріалів, формат тощо).

Для користувачів цифрових наукових довідників найзручнішим і найприйнятнішим є такий сайт, що не містить іншої інформації, окрім енциклопедичних матеріалів. Такий ресурс дає змогу обрати оптимальний шлях пошуку довідкових відомостей (звичай пошук у таких енциклопедіях є розгалуженим), скористатися не лише текстом, а й зображеннями, таблицями, аудіо- та відео-матеріалами, що його супроводжують.

Серед вітчизняних електронних енциклопедій лідером є українська "Вікіпедія". Україномовний сегмент універсальної вікі-енциклопедії засновано 4 квітня 2004 р., хоча робота над створенням тривала з 2003 р. Оформлення, засоби пошуку та принципи редагування видання однакові для всіх сегментів "Вікіпедії". Започаткування україномовного сегмента відкрило нову еру вітчизняної енциклопедистики, адже онлайн-довідник налічує більше статей, ніж видані в Україні паперові енциклопедичні видання: учетверо більше, ніж "Універсальний словник-енциклопедія", та вдвічі більше, ніж друге видання УРЕ в 12 т. Нині кількість статей, як зазначалося, становить майже 552 000. Українська Вікіпедія є найпотужнішим джерелом знань про нашу державу, українців, українство тощо і в цьому аспекті не має конкурентів. До того ж вона є найбільшим у світі електронним ресурсом українською мовою. Принагідно, однак, зазначимо, що "саме унікальні революційні можливості у сфері доступності знання роблять "Вікіпедію" потенційно небезпечною, адже за умов сучасних інформаційних воєн цілком можливе використання її як інформаційної зброї, що взагалі ставить під сумнів питання належності україномовної "Вікіпедії" до числа національних інформаційних продуктів" [6, с. 56].

Проте ця електронна енциклопедія поки що поступається друкованим працям ("Енциклопедія українознавства", УРЕ та ін.) за якістю та глибиною довідок. Натомість "Вікіпедія" перевершує паперові видання за обсягом ілюстративного матеріалу, можливістю отримати інформацію з потрібного читачеві питання одночасно кількома мовами, а мультимедійні можливості дають змогу не лише унаочнити статтю, а й додати аудіофайли чи відеоматеріали.

Здебільшого "Вікіпедію" використовують із навчальною, науково-популярною метою, рідше — у фаховій чи науковій діяльності. Це пов'язано насамперед із якістю матеріалів, уміщених у виданні. До ресурсу звертаються переважно нефахівці у відповідній галузі знань (науковці — радше для ознайомлення з тим, як висвітлюють їх галузь, ніж для використання відомостей у професійній діяльності) та масовий читач.

Безумовно, "Вікіпедія" — це універсальна енциклопедія, адже вона вміщує відомості з різних сфер знань і діяльності людини. Проте варто звернути увагу, що матеріали з певних царин можуть бути надто широкими й деталізованими. У "Вікіпедії", образно кажучи, об'єднано кілька галузевих енциклопедій, відомості унаочнено — є

зображення, анімація, а також відеоматеріали. Структура надзвичайно складна: енциклопедію початково поділено на вісім розділів, кожному з яких підпорядковується низка категорій, що, зі свого боку, поділяються на підкатегорії, в яких представлено усі матеріали. Основні її розділи: "Україна", "Культура та мистецтво", "Релігії і вірування", "Особисте життя та розваги", "Суспільство", "Гуманітарні та соціальні науки", "Прикладні та природничі науки", "Технології та інженерія". Пошуку та навігації слугує "Індекс" — сторінка швидкої індексації, яка дає змогу знайти всі інші сторінки, що починаються на дві подібні літери. Проте "Індекс" не надто активно використовують для пошуку необхідної інформації, значно ефективнішим засобом є рядок "Пошук".

"Вибрані статті" — це матеріали, які, за визначенням користувачів, є найкращими у "Вікіпедії". Аналогічно "Вибрані списки" — це списки, що належать до найбільш вдалих, за відгуками читачів, а "Добрі статті" — найзмістовніші публікації. Добра стаття відрізняється від вибраної глибиною розкриття теми, обсягом залучених ілюстрацій тощо. "Довідкові таблиці та списки" — особливий розділ "Вікіпедії", що уміщує різноманітні табличні матеріали та списки (наприклад, "Список річок", "Список областей України"), дібрані за тематичним принципом — галузями знань чи діяльності людини. "Історична вісь" — службовий перелік статей, створений для координації роботи з розвитку теми, тобто опису подій, що відбулися в певному історичному періоді.

До "Вікіпедії" залучено статті різного типу, зокрема огляди, довідки та статті-глушення, однак немає статей-відсилань, як у друкованих виданнях. Останні містять виокремлені курсивом слова, що зазначають, які ще додаткові відомості з певної теми читач може знайти у праці. "Вікіпедія" також має такі виокремлення, однак не курсивом, а синім кольором. Натискаючи на них, читач автоматично переходить до відповідного матеріалу.

"Вікіпедія" — популярний веб-ресурс, який активно використовують у навчанні. Водночас варто критично перевіряти матеріали, адже на відміну від друкованих видань "Вікіпедію" поки що не вважають авторитетним джерелом відомостей.

Серед універсальних енциклопедій безсумнівною популярністю у читачів нашої країни користується "Енциклопедія сучасної України", електронний аналог якої перебуває на стадії бета-версії. З головної сторінки можемо одразу потрапити до основних рубрик видання: "Всесвіт і Земля", "Людина", "Суспільство", "Наука", "Культура". На головній сторінці також доступний глобальний пошук за матеріалами довідника. Нижче користувачеві пропонують переглянути вибрані статті, галерею фотографій та кращі з них. Є блок зі змінними новинами, що пропонує до перегляду статті, написані напередодні, наприкінці сторінки — контактна інформація та відомості про енциклопедію.

У міжнародному електронному сегменті України представляє проект "Internet Encyclopedia of Ukraine" — англійською енциклопедія, створена в Торонто (Канада), джерело цінних відомостей про нашу державу, її історію, видатних людей, географію, суспільство, економіку та культурну спадщину. Вона містить оновлену інформацію п'яти томів відомого довідкового видання "Encyclopedia of Ukraine" (Торонто, 1984—1993). Ресурс має шість розділів: історія, землі, люди, культура, мистецтво, література. Головна сторінка ознайомлює користувачів з особливостями енциклопедії, її складом, матеріалами, що становлять її основу, розповідає про команду, яка працювала над створенням видання. Є важлива для користувачів інформація про особливості роботи з ресурсом.

Створено низку галузевих електронних енциклопедій, як-от "Українська гірничо-енциклопедія", "Фармацевтична енциклопедія", "АгроСаєнс", а також електронні версії виданих друком "Економічної енциклопедії" та "Енциклопедії політичної думки". Зокрема, "Фармацевтична енциклопедія" стала доступною в мережі Інтернет 2010 р. В її основі — друге видання друкованої "Фармацевтичної енциклопедії", ґрунтовної довідкової праці, яка вміщує майже 5000 статей, обсягом понад 800 сторінок. Мета видання — систематизувати й узагальнити відомості про вітчизняну фармацевтичну галузь. Важко визначити, чи ця енциклопедія є власне галузевою, підгалузевою чи міжгалузевою, оскільки містить чимало відомостей із різних напрямів біології, хімії та медицини. "Фармацевтична енциклопедія" призначена для використання у фаховій та науковій діяльності, а також під час навчання. Її читачка аудиторія — це насамперед спеціалісти в галузі медицини (лікарі, фармацевти, біотехнологи, студенти вищих медичних закладів). Видання має чітку алфавітну структуру, користувач може здійснювати пошук інформації як за абеткою, так і використовуючи відповідний рядок. На жаль, система пошуку не містить гіперпосилань, а обмежується лише індексом та пошуковим рядком. У виданні багато зображень, однак низка матеріалів потребує унаочнення.

Корисною для фахівців є також "Українська гірничо-енциклопедія". На головній сторінці у вступному слові визначено мету видання, його структуру, охарактеризовано роль України як провідної мінерально-сировинної держави світу. Матеріал електронного видання поділено на 10 рубрик за країнами — Австралія, Канада, Китай, ОАЕ, ПАР, Польща, Португалія, РФ, США, Україна.

Електронна енциклопедія сільського господарства "АгроСаєнс" — молодий проект, який перебуває на стадії розробки (тобто ресурс ще не є повним та вичерпним). Однак варто звернути увагу на його доцільність, оскільки таких вузькогалузевих видань українською мовою небагато. На сайті майже немає реклами (оголошення здебільшого пов'язані з конкретними товарами та послугами, що будуть корисними для тих, хто займається сільським господарством), він просто, однак естетично оформлений. "АгроСаєнс" не має друкованого аналога чи версії, проте це видання створено на базі низки інших енциклопедій та довідників, присвячених темі сільського господарства. Галузева енциклопедія подає відомості про сільськогосподарські культури, добрива, пестициди, техніку, яка використовується для обробки землі, а також інформацію щодо організації роботи в господарстві, зокрема висвітлює важливі юридичні аспекти. Досить складно визначити побудову енциклопедії. Вочевидь, автори планували розробити систематичну структуру — у виданні виокремлено чотири розділи, розташовані на розсуд адміністрації. Статті, що належать до цих розділів, подані хаотично, що створює незручності для читача. Гадаємо, такий недолік пов'язаний із тим, що сайт не пройшов остаточного оформлення та структуризації. Адміністрації варто додати до системи пошуку гіпертекстові посилання, аби статті були взаємозв'язаними, а енциклопедія становила цілісну структуру. Позитивно, що у виданні чимало таблиць і графіків, які вдало узагальнюють відомості, а також зображень, що яскраво унаочнюють матеріал.

"Економічна енциклопедія", а також "Енциклопедія політичної думки" не мають власних сайтів (їх розміщено на платформі "Словопедія") і є аналогами друкованих видань. Оскільки "Економічну енциклопедію" присвячено лише економіці й тісно пов'язаним з нею галузям знань, видання доцільно вважати галузевим. Енциклопедію використовують зазвичай із навчальною метою, а також у фаховій діяльності. Відповідно її основна читачка аудиторія — студенти, які

опановують економіку, фахівці-економісти. Відомості у довіднику розміщено в алфавітному порядку, саме за абеткою назв статей здійснюють пошук необхідних довідок, доступний пошуковий рядок.

"Енциклопедію політичної думки" використовують здебільшого у фаховій та науковій діяльності, рідше — для навчання. Це зумовлено тим, що тема, яку висвітлюють матеріали довідника, доволі вузька. На нашу думку, фахівець чи науковець, перш ніж застосувати отримані знання, перевірить їх в авторитетнішому джерелі. Основна читачка аудиторія — спеціалісти певної галузі, науковці, хоча з освітньою метою нею можуть скористатися і студенти, що вивчають політологію як профільний чи додатковий предмет. Енциклопедія належить до галузевих, проте складно визначити, яким саме різновидом галузевої вона є. З одного боку, видання варто вважати галузевим, оскільки воно стосується лише політології, з іншого — увагу зосереджено на політичній думці різних часів та політичних поглядах видатних діячів культури і мистецтва, філософів, істориків, що підтверджує зв'язок з іншими науками, зокрема філософією, літературою та історією. Матеріали розміщено в алфавітному порядку, є рядок "Пошук".

У мережі Інтернет представлено також низку спеціалізованих енциклопедій, призначених для різної читачкої аудиторії. Розглянемо їх докладніше.

Гідна уваги тематична інтернет-енциклопедія "Українці в Сполученому Королівстві" — спільний проект британського представництва редакції "Енциклопедії української діаспори" (ЕУД) та Союзу українців у Великій Британії. Україномовну частину сайту відкрито в серпні 2008 р., англійську — в жовтні 2009 р. Мета загального проекту ЕУД полягає у виданні багатомовної енциклопедії про українську діаспору у світі. Отже, інтернет-енциклопедія "Українці в Сполученому Королівстві" належить до спеціалізованих, а саме — до тематичних, адже вміщує відомості з конкретної локальної теми. Аудиторією є масовий читач, який прагне отримати інформацію про представників української діаспори, та спеціалісти (науковці), для яких матеріали про діаспору становлять фаховий інтерес. Енциклопедія "Українці в Сполученому Королівстві" має алфавітно-систематичну побудову, пошук статей можна здійснювати як за абеткою, так і за темами — рубриками, доступний пошуковий рядок.

Чимало тематичних енциклопедій — науково-популярні, частина стане в пригоді й дитячій аудиторії. Зокрема, неабиякий інтерес для масового читача становить "Енциклопедія пам'яток України". Сортувати її контент можна через вибір регіону (області) та категорії пам'яток (фортифікація, релігія, палаци, природа, прадавнина, цивільна архітектура, промисловість, народний побут, поховання, допоміжні будівлі тощо). На сайті енциклопедії також репрезентовано путівники, присвячені обраній області, списки готелів, мапи тощо. Користувачі мають змогу інтерактивного спілкування, тобто можуть коментувати відомості, ставити запитання, додавати факти. На головній сторінці є список об'єктів, про які вміщено інформацію в електронному виданні, рубрику з новинами сайту, останні коментарі, важливу статистику (кількість статей, фотографій тощо).

Корисною для масової аудиторії стане й "Енциклопедія лікарських трав і рослин". На головній сторінці подано вступну статтю та перелік літер, на які починаються статті довідника. Енциклопедія містить чимало якісних зображень лікарських рослин, що вдало унаочнюють довідкові відомості.

Увагу дитячої аудиторії обов'язково привернуть "Всеукраїнська велика енциклопедія рослин" та "Всеукраїнська

велика енциклопедія тварин", а також оригінальні "Ілюстрована енциклопедія тварин" та "Астрономічна енциклопедія школяра", адже їхня тематика пріоритетна для друкованих довідників, призначених для дітей і підлітків. Наприклад, на головній сторінці "Всеукраїнської великої енциклопедії тварин" розміщено рубрики, за якими автори сортують матеріали ("Собаки", "Членистоногі", "Риби", "Кішки", "Гризуни", "Дикі тварини", "Птахи", "Амфібії", "Безхребетні", "Коні", "Рептилії"), та перелік тем із найцікавішими статтями. Є низка "випадкових", однак корисних і важливих матеріалів про тварин. Ці публікації змінюються з кожним оновленням головної сторінки енциклопедії та відіграють роль своєрідної реклами — привертають увагу користувачів.

Аналогічна за структурою "Всеукраїнська велика енциклопедія рослин". На головній сторінці інформацію подано в межах таких рубрик: "Рубрики рослин", "Цікаве", "Корисне", "Фото рослин". У центрі розміщено статтю-звернення до користувачів, де зазначено, який саме довідковий матеріал представлено в енциклопедії.

Принципово іншою за оформленням і забезпеченням зручності пошуку відомостей є "Ілюстрована енциклопедія тварин" (російськомовний ресурс). Головна сторінка видання містить анімований каталог — своєрідну класифікацію тварин. Натискаючи на певну клавішу, можна переглянути потрібну рубрику енциклопедії; також наведено інформацію щодо проекту створення енциклопедії, мети, яку ставили розробники ресурсу. Особливо цінним для користувачів є розділ з оновленнями, де повідомлено, які статті й коли саме було створено чи оновлено. Усі матеріали енциклопедії поділено за типами, класами, видами тварин, тобто відомості викладено в певній системі.

Привертає увагу та виокремлює аналізовану енциклопедію з-поміж інших цінний ілюстративний матеріал, численні яскраві зображення, які не лише унаочнюють текст, а й роблять його зрозумілим для масової аудиторії, передусім для дітей.

Цікавим є також регіональний проект електронного енциклопедичного видання для дітей: спеціалісти вінницького міського центру дистанційної освіти і місцевої фізико-математичної гімназії № 17 розробили навчальну енциклопедію для школярів (том 1. Сонячна система; том 2. Галактики). Два віртуальні видання об'єднують різноманітний матеріал, що стосується планет сонячної системи та галактики. Наприкінці першого тому розміщено тести для перевірки отриманих знань, а наприкінці другого запропоновано форму для відгуків чи запитань.

Персональні енциклопедії також представлено в мережі Інтернет. Серед них виокремимо довідник "Михайло Грушевський" та електронну версію новітньої праці "Шевченківська енциклопедія" (у 4 т.). Вони різні за будовою, змістом, що, вочевидь, зумовлено відмінністю уявлень укладачів про електронні енциклопедії та їхні особливості. Енциклопедія "Михайло Грушевський" починається з короткої біографічної довідки про видатного українського діяча, розповіді про ідею та проект видання, інструкції з використання ресурсу, інформації про склад авторського колективу й повідомлення про електронні довідники аналогічного типу. Мову видання можна змінювати — доступні українська, російська, англійська. Енциклопедію структуровано за такими розділами: "Новини", "Біографія", "Історія України-Руси", "Інші історичні праці видатного науковця", "Літературні студії", "Красне письменство", "Публіцистика", "Спогади", "Щоденник", "Листи М. Грушевського", "Галерея", "Дослідження".

Отже, персональна енциклопедія "Михайло Грушевський" є цінним джерелом багатогранної інформації, що охоплює життєвий шлях і головні напрями громадсько-політичної та наукової діяльності видатного представника українського суспільства.

"Шевченківську енциклопедію" структуровано інакше. На головній сторінці наголошено, що це електронна версія "Шевченківської енциклопедії" (у 4 т.), виданої в 2010—2014 рр. Далі розміщено коротку біографічну довідку про Кобзаря, насичену новим, неупередженим та об'єктивним фактичним матеріалом. Відомості енциклопедії поділено на великі за обсягом рубрики: "Біографія", "Творчість", "Народна творчість і Шевченко", "Українська література і Шевченко", "Зарубіжна література і Шевченко", "Шевченко і мистецтво", "Вшанування та увічнення пам'яті Шевченка", "Шевченкознавство", а також ілюстровано численними зображеннями (портретами, репродукціями творів Шевченка-художника, фотографіями пам'ятників поетові в різних країнах світу тощо).

Розробка оригінальних електронних персональних енциклопедій має важливе значення як перший (початковий) етап створення друкованих довідників відповідного спрямування, а також як джерело оперативної й достовірної інформації про визначних діячів української науки та культури, передусім тих, чий імена підпали під тавро тоталітарного режиму і про яких і досі обмаль об'єктивних відомостей.

Краєзнавчі енциклопедії в мережі Інтернет представлено низкою оригінальних видань. Це, зокрема, "Веб-енциклопедія Києва". Хоча її відомості з 2011 р. практично не оновлювалися, вона й нині є найбільшим українськомовним краєзнавчим веб-ресурсом та одним із найпопулярніших сайтів про Київ. За оформленням, можливостями пошуку та принципами редагування "Веб-енциклопедія Києва" подібна до "Вікіпедії". Основу видання становлять фактичні відомості авторитетного енциклопедичного довідника "Київ", який видала Головна редакція УРЕ в 1981 р., однак суттєво оновлені та доповнені з урахуванням реалій часу. Краєзнавча енциклопедія призначена передусім для масового читача, адже має яскраво виражений науково-популярний характер і покликана задовольняти потреби користувачів у ґрунтовних відомостях про історичне минуле й сучасне життя столиці України. Пошук довідкових матеріалів здійснюють за назвою (відповідно до алфавіту) чи за допомогою пошукового рядка. Цінність видання полягає також в ілюстративному матеріалі — численних зображеннях, картах, схемах, фотографіях, а також анімації. Загалом, принципи розміщення довідкових матеріалів, система пошуку, залучення ілюстрацій та анімації свідчать, що при належному доопрацюванні краєзнавча "Веб-енциклопедія Києва" стане якісним актуальним електронним ресурсом.

Не менш корисними для читачів будуть також інші краєзнавчі цифрові енциклопедії — "Николаевская область", "Одессика: энциклопедия об Одессе", "Кам'янець і Кам'янецьчина: від А до Я", "Енциклопедія Днепропетровська". Особливо вдалою є остання праця — чітко структурована, статті розподілені за тематикою ("Архітектура", "Влада", "Міське управління", "Освіта", "Наука", "Медицина", "Культура", "Економіка" та ін. — усього 18 тем), а в межах тематичної групи — за абеткою. Енциклопедичний ресурс має гіперпосилання на контакти, зазначено відомості про партнерів та спонсорів проекту.

Висновки. В сучасному інформаційному просторі України представлено низку електронних енциклопедій, покликаних задовольнити потреби різноманітних категорій читачів (як фахівців певних галузей знань, так і масової аудиторії, а також користувачів наймолодшого віку). За даними дослідників, у мережі Інтернет нині розміщено 69 українських енциклопедичних видань, з яких 35 є онлайновими версіями книжкових публікацій у форматах PDF або DjVu, а 34 належить до спеціальних мережових енциклопедичних проектів [6, с. 57].

Хоча цифрові довідкові видання мають певні недоліки (приміром, незвичність електронної форми подання інформації для окремих категорій читачів; шкідливість

тривалого вивчення матеріалу, розміщеного на екрані; обов'язкова наявність спеціальних пристроїв та відповідних навичок), однак суттєві переваги, які вони надають широкій аудиторії (компактність, зручність пошуку необхідних довідок, необмежений доступ до різноманітних праць, у тому числі й зарубіжних, можливість інтерактивної взаємодії між читачем та електронним виданням, низька вартість тощо), переконливо свідчать, що ці видання набуватимуть все більшої популярності. Сьогодні можна прогнозувати тривалий період співіснування та взаємодоповнення друкованих і електронних енциклопедичних ресурсів. Бурхливий розвиток останніх можливий передусім за умов тематичного урізноманітнення та суттєвого якісного поліпшення, зокрема піднесення наукового рівня фактичного матеріалу, мовностилістичних властивостей, естетичного вигляду, а також усунення реклами. Безперечно, у майбутньому електронні ресурси переважатимуть над друкованими та забезпечуватимуть інформаційні потреби користувачів у актуальній, оперативній інформації, однак навряд чи остаточно витіснять традиційні енциклопедії.

Список використаної літератури

1. Боряк Г. В. Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси в Інтернеті: Сучасний стан і проблеми функціонування / Г. В. Боряк, Г. В. Папакін // Спеціальні історичні дисципліни. — Вип. 21: Електронні інформаційні ресурси. — Київ, 2013. — С. 73—89.
2. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017—95. — Київ: Держспоживстандарт, 1995. — 45 с.
3. Добко Т. В. Українська енциклопедія в електронному середовищі / Т. В. Добко // Українська енциклопедистка: матер. III міжнар. наук. конф. — Київ, 2014. — С. 45—50.
4. Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості: ДСТУ 7157:2010. — Київ: Держспоживстандарт, 2010. — 18 с.
5. Киричок Т. Тенденції розвитку електронних енциклопедичних видань / Т. Киричок // Технологія і техніка друкарства. — 2010. — № 1 (27). — С. 269—276.
6. Смолій В. А. Сучасна історична енциклопедистика: здобуття і перспективи розвитку / В. А. Смолій, Г. В. Боряк // Вісник НАН України. — 2015. — № 3. — С. 44—60.
7. Теремко В. І. Стратегічні випробування електронною книжністю / В. І. Теремко // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 4. — С. 38—47.
8. Черниш Н. І. До питання про сучасну типологію енциклопедій / Н. І. Черниш // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 4. — С. 3—8.

Приведены сведения о наполнении интернет-сети украинскими электронными энциклопедическими изданиями — как онлайн-овыми, так и цифровыми копиями и электронными версиями печатных трудов. Предложена классификация электронных энциклопедических ресурсов, которая объединяет общие критерии типологического разделения энциклопедий и особенности электронной формы. Проанализированы тематико-типологические характеристики популярных украинских энциклопедий и сформулированы предложения по усовершенствованию их структуры, улучшению контента, более широкому использованию мультимедиа.

Information of Internet networks contents as to Ukrainian e-encyclopaedic publications including on-line as well as digital copies and e-versions of printed works is disclosed. Classification of e-encyclopaedic resources, which combine general criteria of typological division of encyclopaedias and peculiarities of e-forms in offered. Topical typological features of known Ukrainian e-encyclopaedic are analyzed. Offers as to their structure and content improvement wider use of multimedia are suggested.

Надійшла до редакції 23 грудня 2015 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 069.5:39](477.83-25)

Ростислав Конта,
доктор історичних наук,
доцент кафедри етнології та краєзнавства
КНУ імені Тараса Шевченка

Етнографічна збірка музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові: сучасна українська історіографія

У статті розглянуто висвітлення в сучасній українській історіографії формування етнографічної збірки музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові в контексті організації етнологічних досліджень у зазначеній інституції.

Ключові слова: музеї, збірка, етнографія, етнологія, історіографія, Товариство, НТШ.

Важливе значення для висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові (далі — НТШ) має огляд стану вивчення питання формування та долі музейної етнографічної збірки Товариства. Дослідження зазначеної проблеми дає змогу виявити оцінки, що стосуються налагодження системної роботи НТШ зі збирання етнографічних пам'яток, які виконували подвійну роль: з одного боку, становили джерельну базу для наукових пошуків, а з другого — популяризували автентичну ук-

раїнську культуру, сприяючи формуванню національної ідентичності нашого народу, який на той час не мав своєї державності.

Зауважимо, що музейна справа в Товаристві охоплювала широке коло проблем, згідно з якими і формувалися тематичні збірки (археологічна, природнича, військово-історична та етнографічна). Водночас збиранню етнографічних експонатів та формуванню етнографічної збірки музею приділялася велика увага, оскільки етнологічний напрям роботи Товариства був пріоритетним.